

Arany, Krúdy és a Margitsziget

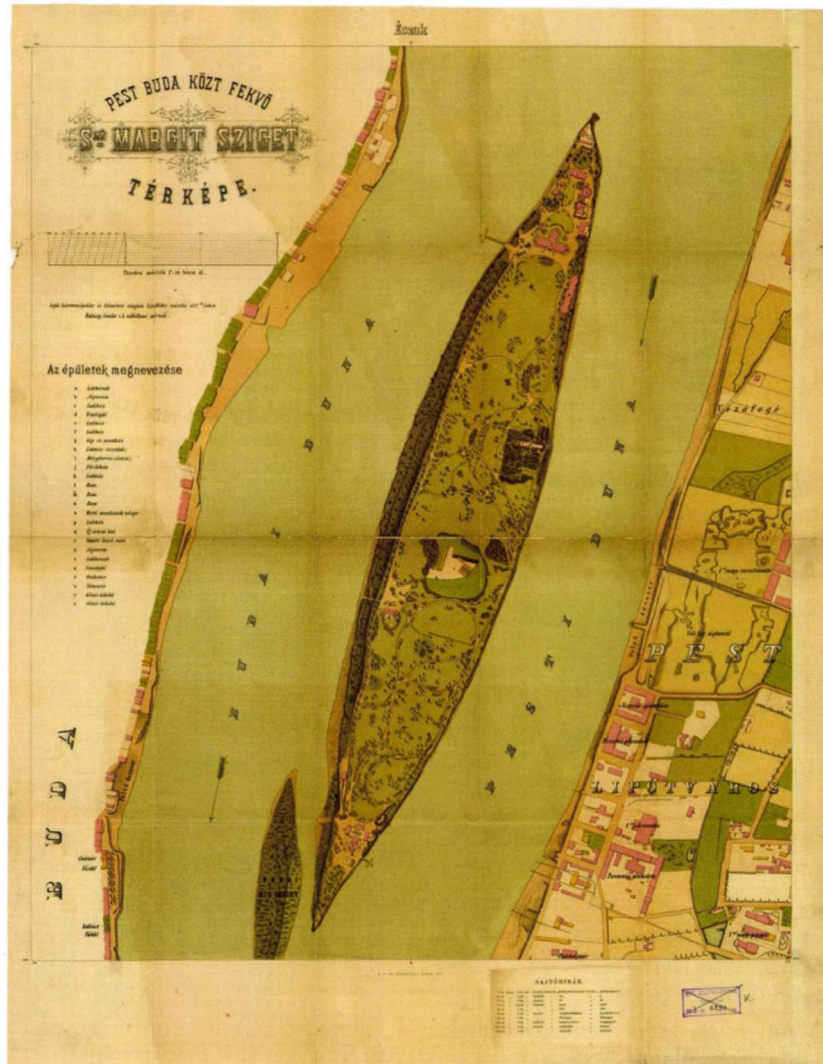
PETHŐ JÓZSEF

Halácsy Sándor: Pest Buda közt fekvő Szt. Margit sziget térképe (Országos Széchényi Könyvtár)

Arany 1877-től 1882-ben bekövetkezett haláláig a Margitszigeten töltötte nyarait, Krúdy pedig 1918 és 1930 között lakott a Margitszigeten. Szinte természetes tehát, hogy „összetalálkozott” irodalmunk történetének e két zsenije.

A margitszigeti találkozás kis túlzással szinte személyesnek nevezhető. Arany elevenen élő margitszigeti jelenlétéről Krúdy ugyanis így ír¹ 1923-ban: „még találkozunk ezüstfejú úriasszony-ságokkal, akik kisleány korukban kezdet akartak csókolni a mogorva, méléző költőnek amott, a tölgyek alatt, abban a széles karosszékekben... még ballagnak közöttünk varjúsínű vénemberek, akik a céhmesterléptekkel haladó Aranyt a fürdőház körül várakozni látták... még él az öreg asztalos a szigeten, aki látta a jó módú költőt, amint ezüsthúszaskáit aggódalmasan olvasgatta: vajon kifutja-e belőlük egyszerű ebédje ára ott, a felső-szigeti vendéglő teraszán, ahol Törs Kálmán, a tárcaíró mindennap rákot evett... Olyan közelről csapongnak a fejünk körül az Arany János-toronynak emlékművei, hogy szinte a kezünkkel megfoghatnánk némelyiket...”

Az első szellemi találkozás azonban korábbi, még Margitsziget előtti. 1917-ben ugyanis a Magyarország március 4-ei számában Krúdy egy (rá jellemzően) nagyon személyes, bensőséges hangú, ugyanakkor irodalomkritikusi értelemben mégis rendkívül objektív, találó megállapításokat tartalmazó cikket publikál *Emlék Arany Jánosról* címmel. A világháború idején keletkezett és kontrasztként a boldog békeidők nyugalmas időszakát és a XIX. század legnagyobb hatású alakjait, Kossuthot, Széchenyit, Petőfit, Erzsébet királynét visszaidéző írás Arany egyéniségének

rejtélyes kettősségét emeli ki: a hasonlíthatatlan egyediség és a közösségi, a nemzeti karakter teljességének ötvözetét. „Az első tekintetre mindennapinak, semmitmondónak látszik ez a gondtól barázdás, nehéz munkától megbámult és galambdúc egyszerűségű homlokzattal ellátott férfiarc. A bajuszát sokszor láttam a nyíregyházi csizmadiaszínen, a barna, köznapi hajzatát a polgári körben. A szeme a hatgyerekes családapák szeme, és nyugalma a kálvinista végzet. Némely részen a Deák Ferenc dunántúli kerek fejéből tévedt egy vonal az Arany koponyájára; máshol a szegény sorban élő, bicskahegygel eszegető falusi nótárius kicsinyes, földhözragadt

gondolatai bukkannak fel az arcon. Egy kópia az egész arc: a régi világbeli tisztességes, becsületes és szegény magyar ember típusa... Ez a férfitípus volt az, amely Magyarországot fenntartotta, téli sarat elbíró csizmában viselte el a megpróbáltatásokat, zsoltáros hittel bízott a jövőben, és halk rajongással gondolt a nemzeti ideálokra.” De ez a mindenütt jelenlévő arc mégis – lehet, hogy éppen a nemzet egységét kifejező teljessége miatt? – olyan eszménykép, olyan ideál, amelyet sehol nem lehet már fellelteni: „Talán azért nem is találtam ideált kereső koromban Arany Jánost megtestesítő, hasonlatos férfiúra, mert oly egyszerű volt ez arc, mint a felhő árnya

NYÁRI LAK
AZ ALSÓ VENDEGLŐ MÖGÖTT

a régi, napsütéses Magyarország felett.”
Érdemes megjegyezni itt, hogy Krúdy
szép hasonlata mintha Arany egyik leg-
nagyobb versének, *A lejtőnek* e soraira
alludálna:

Ereszkedik lelkem árnya,
Elborong a múltakon.
Nézek vissza, mint a felhő
Áthaladt vidékre néz.

„Egy éjszakát egyszer a margitszige-
ti romok között töltöttem, régen, ifjan
és lelkesen, hogy az éj valódi és képzelt
árnyaival megismerkedjem” – ezzel a
kissé misztikus hangulatú mondattal
kezdődik Krúdy 1928-as, *Toldi éjsza-
kája* című írása, amelyben egy remek-
be szabott, végtelenül hitelesnek tűnő,
„realista”, de mégis bájosan idillikus és
itt-ott az iróniát is megcsillantó életkép-
ben jeleníti meg Arany (nem Toldi!) egy
margitszigeti éjszakáját. A történet két
főszereplője az idős Arany és a Kisszál-
loda ifjú tigrise, azaz kisinasa, Gyuri.
A felső-szigeti vendéglőben Piros Jó-
zsi nótáira mulatozók zaja elől valami
csendes szigeti zugba elmenekülni aka-
rór Aranyt Gyuri kíséri el sétájára, mert
nem hagyja, hogy „egyedül bódorog-
jon” az éjszakában. Közben Toldiról be-
szélgetnek – és persze Arany „dehogya
árulta volna el, hogy azt a könyvecskét
ő írta”. A történet csattanója, hogy a
zene várva várt megszűnt, a hosszú
és kényszerű virrasztás után visszatérő

Arany éppen akkor ér a szálloda közelé-
be, amikor már „az ő földszintes ablaka
alatt stimmel Piros Józsi zenekarával.
A cigányok élén Törs Kálmán, és po-
hárköszöntőt mondott a szunyoghálós
ablaknak.

– Reményem, hogy megfelelő választ
ad helyettem a szobaasszony – dörögte
az akadémiai titoknak, és elmenekült a
szállása környékéről.”

A Toldi szerelme és körülményei (1932)
című Krúdy-írás ismét „Arany János

csizmájának a nyomai után” halad. Ez
az életkép a szintén a Margitszigeten
lakó Palatinus Jóska, azaz József főher-
ceg alakját is megidézi, „aki rózsafái-
nak télire való eltevéséhez késő ősszel
mindig megérkezett a szigetre”. Erre az
„ünnepély”-re Arany is hivatalos, mint a
sziget „hű lakója”. Az inkább a magányt
szerető Arany persze kedvetlenül, sóhaj-
tozva-morgolódva, de kötelességtudóan
tesz eleget a meghívásnak. Amiatt is
zsémbel, hogy így nem halad a Toldi
szerelmével: „Pedig van vagy harminc
esztendeje, hogy boldogult szalontai
jegyző koromban írni kezdtem.” De
aztán csak nekivág „régimódi lábtyúi-
ben a szigeti sárnak. És a szigeten Toldi
szerelmét is megírta valahára.” Érde-
kes, hogy az utóbbi mondathoz Krúdy
még egy akkurátus filológiai jegyzetet is

Haske Ferenc: *A Margitfürdő és a Nagy Szálloda látképe*,
acélmetszet (Országos Széchényi Könyvtár)

A MARGITFÜRDŐ ÉS A NAGY SZÁLLODA LÁTKÉPE.

hozzáilleszt: „Az irodalomtörténet (így
Riedl Frigyes) megállapítása szerint is
a harmincegynehány esztendeig készü-
lő költeményt Arany valóban a szigeten
fejezte be.”

Ha a véletlen egymás mellé sodorja
Arany és Krúdy nevét, a legtöbben bi-
zonyára a nagy ellentétekre gondolnak:
művészetük jellegének, életmódjuknak
alapvető különbségeire. De talán a fenti
pár sor is bizonyítja: nem csak a Margit-
szigeten találkoztak...